

Kobiety z obszarów nieurbanizowanych jako grupa społeczna funkcjonująca w kołach gospodyń wiejskich

Women from non-urbanized areas as a social group functioning in the wheels of rural housewives

Wioletta Olejniczak

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie,
Wydział Nauk Ekonomicznych

Streszczenie. Celem artykułu była ocena funkcjonowania kół gospodyń wiejskich jako organizacji społecznej zrzeszającej kobiety mieszkające na wsiach. Dokonano analizy materiałów wtórnych, w tym ustawy z dnia 9 listopada 2018 r. o kołach gospodyń wiejskich oraz zaprezentowano wyniki badań empirycznych. Z badań wynika, że udział w działaniach podejmowanych przez KGW był dla kobiet formą spędzania czasu wolnego, ucieczką od codziennych obowiązków, a aktywności, których się podejmowały, były zróżnicowane.

Słowa kluczowe: koła gospodyń wiejskich, kobiety wiejskie, organizacja, rozwój

Abstract. The aim of the research was to assessment the functioning of the wheels of rural housewives (KGW) as a social organization which had given for women living in rural areas the opportunity to have active social life and reuse their personal goals within the organization. The collected materials have been analyzed, including the Act of November 9, 2018 on the wheels of rural housewives and the results of the empirical research were presented. Research shows that activities undertaken within the organization were a stepping stone from their daily duties moreover the activities were diversified.

Keywords: the wheels of rural housewives, rural women, organization, development.

Wprowadzenie

Kobiety mieszkające na obszarach wiejskich to często współwłaścicielki gospodarstw rolnych, zarówno drobnych i mniej produktywnych, jak i dużych oraz bardziej rozwiniętych. Niezależnie od wielkości i kierunku produkcji gospodarstw ich właściciele są

Adres do korespondencji – Corresponding author: Mgr Wioletta Olejniczak, Zakład Turystyki i Rozwoju Wsi, Katedra Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa, Wydział Nauk Ekonomicznych Szkoły Główny Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa, e-mail: wioletta_olejniczak@sggw.pl

zaangażowani w prace społeczne, które mogą pozytywnie wpływać na całą społeczność. Dotyczy to również kobiet. Do najstarszych organizacji zrzeszających kobiety zamieszkujące obszary wiejskie zalicza się koła gospodyń wiejskich (KGW). Problematyka ta jest marginalnym obiektem zainteresowania badaczy, dlatego też w literaturze naukowej pojawiają się nieliczne opracowania dotyczące tego tematu. Jednym z nich było badanie przeprowadzone w 2014 r. przez Pracownię Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”. Zleceniodawcą było Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a za realizację odpowiadał Instytut Muzyki i Tańca. Wybór instytucji badawczej wynikał z tego, że w jej skład wchodziły organizacje społeczne, których funkcjonowanie było już widoczne przed transformacją ustrojową (Łowiecka-Tańska, 2011). Z badań wynikało, że KGW głównie działały jako nieformalne grupy, które nie były nigdzie zarejestrowane. Aktywności, którymi się zajmowały, były bardzo zróżnicowane począwszy od przyrządzania potraw, wykonywania rękodzieła po tworzenie zespołów ludowych, czy organizację różnego rodzaju imprez.

Sytuacja kobiet mieszkających na obszarach wiejskich bardzo się zmieniła na przełomie kilkudziesięciu lat. W połowie XX w. postrzegano je jako te, które zajmują się obowiązkami domowymi, wychowywaniem dzieci oraz wykonywaniem wyznaczonych obowiązków w gospodarstwie rolnym (Michalska, 2013). Jak wskazuje Krzyszkowski (2008), kobiety zamieszkujące obszary wiejskie są grupą społeczną, która potrzebuje szczegółowej analizy ze względu na problemy, jakie je dotyczą. Wśród nich można wyróżnić niższy poziom zatrudnienia w zawodach pozarolniczych w stosunku do mężczyzn, ale również dyskryminację na rynku pracy związaną przede wszystkim z posiadaniem potomstwa oraz czasem poświęconym na ich opiekę.

Kobietom zamieszkującym obszary wiejskie przypisuje się również cechy związane z ich środowiskową mentalnością, np. zmęczenie wykonywanymi obowiązkami w gospodarstwie oraz większe przywiązanie do wychowywania dzieci (Sikora, 2014).

Ważną kwestią życia tej grupy społecznej jest angażowanie się w funkcjonowanie lokalnego środowiska. Daje im to możliwość przełamywania trudności związanych z pełnieniem ról społeczno-zawodowych oraz społeczno-organizacyjnych (Walczak-Duraj, 2008).

W ostatnich latach zauważono wzrost zainteresowania pełnieniem władzy lokalnej przez kobiety wiejskie. Funkcja sołtysa stała się bardziej dostępna dla płci żeńskiej z powodu osłabienia „atrakcyjności” tej pozycji wśród mężczyzn. Z drugiej strony natomiast pełnienie takiej roli, która sprawia, że staje się osobą publiczną, reprezentując społeczność lokalną, wyrównuje poziom niespełnionych aspiracji związanych z pracą zawodową lub edukacją (Matysiak, 2013).

Wszystkie te czynniki wpłynęły na potrzebę zrzeszania się tej grupy społecznej w celu wzajemnej pomocy, a także nawiązywania kontaktów oraz samorealizacji, co również stało się przyczyną powstawania kół gospodyń wiejskich. Jak wskazuje Sikora (2014), kobiety wiejskie są najbardziej narażone na poczucie odizolowania społecznego oraz ubóstwo, dlatego pełnienie społecznych funkcji jest dla nich ważne.

Pierwsze koła gospodyń wiejskich pełniły funkcje pomocnicze dla kółek rolniczych (Sawicka, 1996). Ich działania skupiały się na pomocy lokalnym mieszkańcom poprzez ich edukację, ale również na tworzeniu miejsc opieki nad dziećmi w czasie żniw. Koła gospodyń wiejskich dostarczały również trudno dostępne produk-

tów, takich jak na przykład pasze, co szczególnie było widoczne w okresie PRL-u (Grzebisz-Nowicka, 1995). Po roku 1989 z powodu braku wsparcia ze strony organów rządzących liczba KGW zaczęła spadać, a główną organizacją społeczną na wsi były oddziały ochotniczej straży pożarnej (OSP). Przyczyną tego była ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (Dz.U. 1991, Nr 81, poz. 351), na mocy której OSP zyskały miano organizacji pozarządowych. Wraz z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej wzrosło zainteresowanie kobietami zamieszkującymi obszary wiejskie w związku z koncepcją zrównoważonego i wielofunkcyjnego modelu rozwoju wsi. W myśl tego założenia tereny niezurbanizowane oprócz funkcji rolniczej, miały pełnić również zadania w sektorze ekologii, rekreacji, a także kultury, w co zaangażowane zostały mieszkanki mniejszych miejscowości (Krzyżanowska, 2014). Priorytetem dla Unii Europejskiej było zmniejszenie problemu konwergencji, co wpłynęło m.in. na poprawę infrastruktury. Dzięki takim działaniom powstały miejsca, w których zrzeszające kobiety mogły się spotykać. W 2018 r. nastąpił przełom w sprawie KGW wraz z wprowadzeniem ustawy z dnia 9 listopada 2018 r. o kołach gospodyń wiejskich (Dz.U. z 2018 r., poz. 2212), która określa zasady dobrowolnego zrzeszania się, a także zasady ich zakładania oraz organizacji. Kobiety, które postanowią zarejestrować swoje zrzeszenie, spełniając określone warunki, będą mogły zyskać osobowość prawną oraz wsparcie finansowe. Wpłynie to na rozwój ich działalności, a także przedsiębiorczości na wsi.

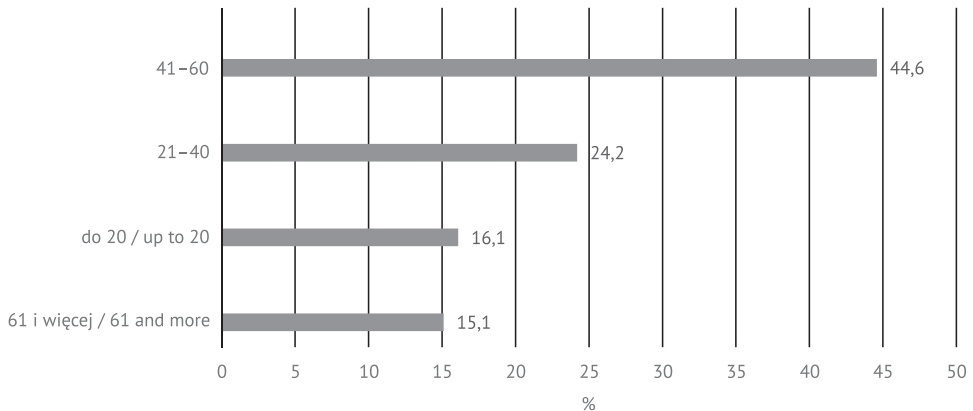
Jak zauważają Czyżewski i Stępień (2013), oprócz prowadzenia gospodarstw rolnych, nawet tych drobnych, które uznawane są za ważny element chociażby w produkcji żywności, rozwój KGW wpłynie również na aspekt społeczny tych gospodarstw. Poprzez kultywowanie folkloru oraz polskiej tradycji, tworzy się kapitał kulturowy oraz pozytywny krajobraz polskiej wsi, co wpływa na postrzeganie jakości obszarów wiejskich (Zegar, 2012). Według danych Krajowego Związku Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych w Polsce na dzień dzisiejszy działa niespełna 26 tys. kół gospodyń wiejskich, które zrzeszają 857 tys. członków (www.koklarolnicze.pl).

Metody badań

W opracowaniu wykorzystano dane pierwotne i wtórne. Badanie empiryczne z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego, w tym techniki ankiety zostało zrealizowane w okresie od 20 listopada do 11 grudnia 2018 r. Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety, który składał się z 16 pytań (zamkniętych, otwartych i półotwartych) oraz metryczki, z czego 6 pytań dotyczyło samej organizacji, jaką jest koło gospodyń wiejskich, oraz jej funkcjonowania. Głównym kryterium przy doborze grupy badawczej była płeć oraz miejsce zamieszkania, dlatego zastosowano dobór celowy. Badanie zostało przeprowadzone na obszarach województw łódzkiego oraz mazowieckiego.

Wyniki badań empirycznych

Badanie przeprowadzono na grupie 186 respondentek. Były to kobiety pełnoletnie, które zamieszkiwały obszary wiejskie na terenach województwa łódzkiego oraz mazowieckiego. Strukturę próby z uwzględnieniem wieku zaprezentowano na rycinie 1.

Ryc. 1. Udział respondentek według wieku (w % N = 186)

Fig. 1. Participation of respondents by age (w % N = 186)

Źródło: Badania własne

Source: Author's study

Największą część spośród badanych stanowiły kobiety w przedziale wiekowym 41–60 lat, a najmniej 61 i więcej.

Funkcjonowanie kół gospodyń wiejskich w miejscowościach, w których mieszkały zadeklarowały 142 kobiety, czyli 76,3% spośród wszystkich badanych.

Tabela 1. Poziom uczestnictwa w funkcjonowaniu KGW z uwzględnieniem wieku respondentek (w %, N = 142)

Table 1. Level of participation in the functioning of the wheels of rural housewives, taking into account the age of the respondents (in %, N= 142)

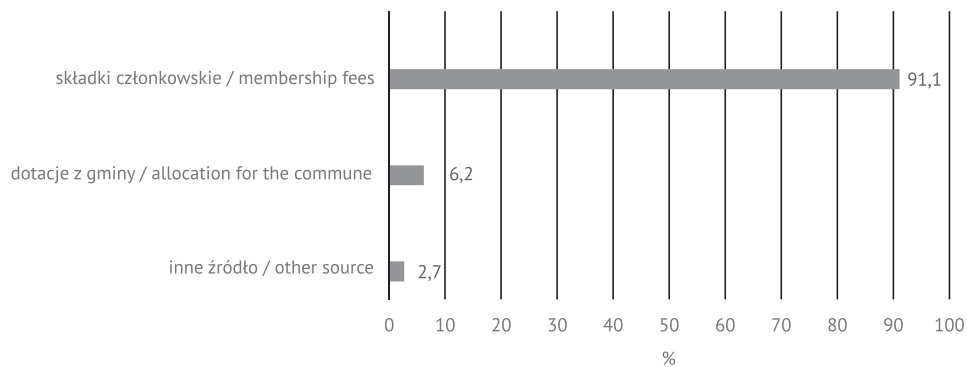
Wiek / Age	Uczestniczy / Participate	Nie uczestniczy Doesn't participate
21-40	19	7,8
41-60	37,3	6,3
61 i więcej / 61 and more	12,7	4,2
do 20 lat / up to 20 year	10,6	2,1
Suma końcowa / Summary	79,6	20,4

Źródło: Badania własne

Source: Author's study

Spośród kobiet, które potwierdziły, że w ich miejscowościach funkcjonują KGW, 79,6% było ich członkiniami, a największą liczbę stanowiły kobiety w wieku od 41 do 60 lat. Najmniej natomiast było kobiet do 20 lat. Do KGW nie należało 20,4%, z czego największą liczbę osób stanowiły kobiety wieku od 21 do 40 lat, a najmniej tak jak w przypadku uczestnictwa kobiety do 20. roku życia. Powody, które uniemożliwiły im aktywność funkcjonowania w KGW to przede wszystkim brak czasu, zobowiązania zawodowe oraz ogólny brak zainteresowania tą organizacją.

Przedmiotem zainteresowań był również sposób finansowania działalności KGW (ryc. 2).

Ryc. 2. Sposób utrzymywania się KGW wg respondentek (w %, N = 113)

Fig. 2. The method of the wheels of rural housewives maintenance according to the respondents (in%, N = 113)

Źródło: Badania własne

Source: Author's study

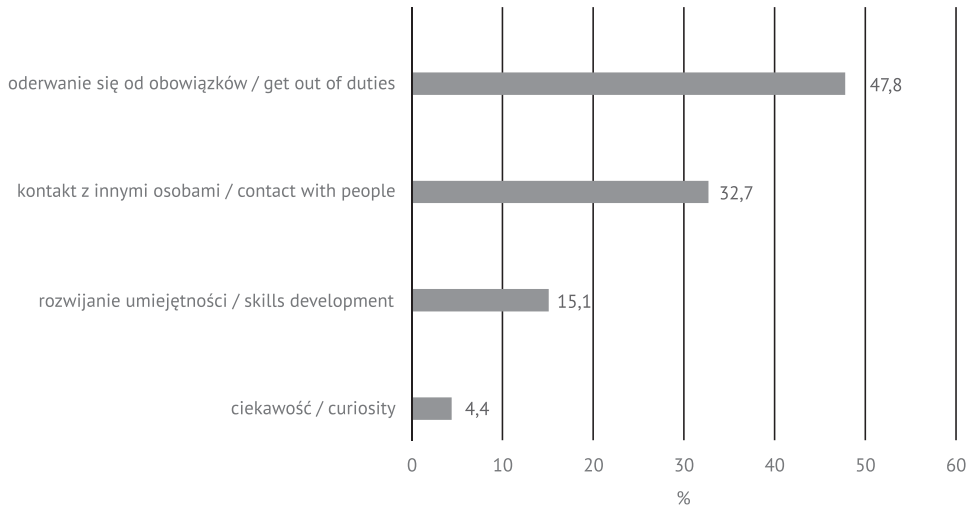
Zdecydowana większość spośród kobiet, które należą do KGW, przyznało, że ich organizacja utrzymywała się ze składek członkowskich, kolejne uzyskały dotacje z urzędu gminy, a najmniejsza grupa korzystała z innych źródeł, tworząc swój budżet. Ciekawe są również powody członkostwa w KGW (ryc. 3).

Głównym powodem członkostwa w lokalnej organizacji było „oderwanie się” od codziennych obowiązków, kontakt z innymi osobami, a rzadziej rozwijanie umiejętności czy ciekawość.

Aktywności, którymi zajmowały się kobiety w ramach KGW były dość zróżnicowane (ryc. 4).

Respondentki w ramach KGW zajmowały się różnymi aktywnościami, nieraz łącząc dwie lub więcej działań. Najczęściej podejmowały czynności w obszarze kulinarii oraz zadania związane z rękodziełem. Najrzadziej angażowały się w zajęcia muzyczne oraz dokonywały innych poczynań.

Zdecydowana większość respondentek, bo 69%, brało udział w ważnych imprezach, a najczęściej podawane przykłady to dożynki powiatowe i gminne. Jeżeli chodzi o samo organizowanie różnego rodzaju wydarzeń, to tylko 28,3% badanych podjęło się takiego wyzwania.

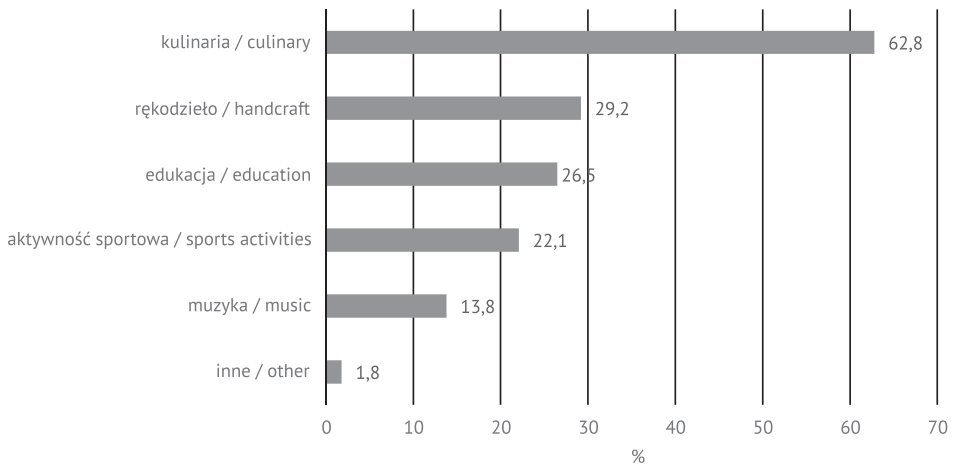

Ryc. 3. Powody uczestniczenia w KGW według respondentek (w %, N = 113)

Fig. 3. Reasons for participating in the wheels of rural housewives according to respondents (in%, N = 113)

Źródło: Badania własne

Source: Author's study

Ryc. 4. Aktywności, którymi zajmowały się członkinie KGW (w %, dla każdej aktywności N = 113)

Fig. 4. Activities that the members of wheels of rural housewives dealt with (in%, for each activity N = 113)

Źródło: Badania własne, pytanie wielokrotnego wyboru

Source: Author's study, multiple choice question

Dyskusja

Autorka w dyskusji postanowiła porównać swoje wyniki badań z danymi przedstawionymi w raporcie przygotowanym w ramach projektu „Między wieńcem a zumbą. Tradycja lokalna w działaniu, czyli słów kilka o Kołach Gospodyń Wiejskich” zrealizowanego ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu „Kolberg 2014 – promesa” realizowanego przez Instytut Muzyki i Tańca. W rozdziale czwartym tego raportu zostały przedstawione główne aktywności, jakimi zajmują się zrzeszone kobiety. Główną dziedziną, którą zajmowały się działaczki była kulinaria, tak jak w przypadku przebadanych przez autorkę respondentek. KGW stawiały na tworzenie produktów regionalnych, które je wyróżniają spośród innych. Biejat i Wójcikowska (2015) nawiązują również do tradycji przy sporządzaniu potraw. Przykładem jest koło gospodyń wiejskich w Tłuchowie, które opiera receptury swoich dań na dawno zapomnianych przepisach znalezionych w zeszycie jednej z działaczek.

Głównym problemem tych organizacji był sposób finansowania. Zgodnie z ustawą z 9 listopada 2018 r. o kołach gospodyń wiejskich ich budżet powstaje ze składek członkowskich, darowizn, spadków, zapisów, dochodów z własnej działalności, dochodów z majątku koła oraz z ofiarności publicznej (Dz.U. z 2018 r., poz. 2212). Zarówno badania „Stoczni” oraz autorki potwierdzają, że członkinie utrzymywały swoje zrzeszenia przede wszystkim z własnych nakładów finansowych, czyli składek członkowskich. Również Biejat i Wójcikowska (2015) w opublikowanych badaniach wykazują, że majątek nieformalnych KGW to w większości pieniądze wpłacane przez uczestniczki. Bez nich wiele z tych organizacji nie miałoby szans na dalsze przetrwanie.

Ważnym elementem funkcjonowania KGW, zarówno według danych z raportu, jak i badań autorki był udział w ważnych wydarzeniach, takich jak festyny oraz dożynki. Dało to im możliwość promocji oraz samorealizacji, co działało motywująco na przyszłość. Warto nawiązać w tym miejscu do współpracy z władzami samorządowymi, które najczęściej decydowały o ich udziale w takich imprezach.

W obydwu przypadkach zgodność również występowała w aspekcie wstąpienia do tych organizacji, gdzie głównym powodem według raportu był kontakt z innymi osobami oraz oderwanie się od codzienności. W badaniach przedstawionych przez autorkę powody były takie same tylko w odwrotnej kolejności.

Według badań „Stoczni” KGW to nieformalne grupy, które nigdzie nie są zarejestrowane i działają w sposób swobodny. Jeżeli dochodziło do uzyskiwania osobowości prawnej to tylko po to, aby starać się o fundusze na ich rozwój, szczególnie po 2004 r., czyli po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej.

Podsumowanie

Kobiety mieszkające na obszarach wiejskich przeszły ogromną przemianę w ciągu kilkunastu lat, od tradycyjnej roli polegającej na zajmowaniu się dziećmi i obowiązkami domowymi oraz pracy w gospodarstwie rolnym do kobiety przedsiębiorczej, pracującej w dziedzinach pozarolniczych, a często łączącej wzajemnie te funkcje. Zmiany te miały

również wpływ na poczucie własnej wartości oraz podejmowanie działań na rzecz lokalnego środowiska.

Koła gospodyń wiejskich stanowią atrakcyjną formę spędzania czasu wolnego kobiet zamieszkujących obszary wiejskie. Mimo ograniczeń prawnych, które zmieniły się dopiero po 9 listopada 2018 r., działalność kół gospodyń wiejskich była dość aktywna. Jak potwierdzono w zaprezentowanych badaniach w znacznej części miejscowości, w których mieszkały respondentki, takie organizacje funkcjonowały, dzięki chęci zrzeszania się ich mieszkanek. Było to dla nich ważne, ponieważ mogły poświęcić ten czas sobie i rozwijać swoje umiejętności w dziedzinach, w których najlepiej się czuły. Wiek nie stanowił dla nich przeszkody, ponieważ w zrzeszeniach uczestniczyły zarówno osoby młode, jak i w starszym wieku. Ważnym aspektem stała się kwestia finansowa, która ograniczała ich działalność. Składki członkowskie, które były głównym źródłem utrzymania KGW, nie wystarczały na promowanie ich działalności w szerszej skali. Dzięki zmianom prawnym ta sytuacja może ulec zmianie, poprzez możliwość pozyskania funduszy, które dają szansę na rozwój ich funkcjonowania.

Bibliografia

- Biejat, M., Wójcikowska, K. (2015). O roli tradycji we współczesnej działalności kół gospodyń wiejskich. *Więś i Rolnictwo*, 1, 2 (166.2), 102–103.
- Czyżewski, A., Stępień, S. (2013). Ekonomiczno-społeczne uwarunkowania zmian paradygmatu rozwoju rolnictwa drobnotowarowego w świetle ewolucji wspólnej polityki rolnej. *Problemy drobnych gospodarstw rolnych*, 2, 25-39,
- Grzebisz-Nowicka, Z. (1995). Działalność organizacji Kół Gospodyń Wiejskich na rzecz kobiet i ich rodzin. W: J. Sawicka (red.), *Kobieta wiejska w Polsce: rodzina, praca, gospodarstwo*. Warszawa.
- Iłowiecka-Tańska, I. (2011). *Liderzy i działacze. O idei trzeciego sektora w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 83.
- Krzyszowski, J. (red.) (2008). *Diagnoza sytuacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich w Polsce*. Warszawa: Zakład Wydawniczo-Poligraficzny Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej.
- Krzyżanowska, K. (2014). Sytuacja kobiet na obszarach wiejskich i ich udział w rynku pracy, *Problemy drobnych gospodarstw Rolnych*, 1, 55-67.
- Matysiak, I. (2013). Sołtysi i sołtyski o pełnionych rolach i motywach sprawowania funkcji w wybranych środowiskach wiejskich, *Więś i Rolnictwo*, 3(160), 145–150.
- Michalska, S. (2013). Tradycyjne i nowe role kobiet. *Więś i Rolnictwo*, 2(159), 124–139.
- Raport z projektu „Między wieńcem, a zumbą. Tradycja lokalna w działaniu, czyli słów kilka o Kołach Gospodyń Wiejskich” zrealizowanego ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu „Kolberg 2014 – promesa” realizowanego przez Instytut Muzyki i Tańca. Pobrano 13.12.2018 z: www.stocznia.org.pl
- Sawicka, J. (1996). Koła gospodyń wiejskich jako społeczno-zawodowa organizacja kobiet, *Więś i Rolnictwo*, 2(91), 79.
- Sikora, J. (2014). Społeczno-zawodowa sytuacja kobiet w procesie przemian obszarów wiejskich w Polsce. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 4(34), 138–140.
- Walczak-Duraj, D. (2008) Poziom i specyfika uczestnictwa kobiet w życiu społeczno-politycznym. *Humanizacja Pracy*, 3–4/9, 9–30.
- Zegar, J.S. (2012). Gospodarstwa rodzinne wobec wyzwań wyżywienia i ochrony środowiska – ujęcie globalne. *Więś i Rolnictwo*, 4(157), 56.

Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (Dz.U. 1991, Nr 81, poz. 351) [www.prawo.sejm.gov.pl](http://prawo.sejm.gov.pl)- dostęp 14.12.2018 r.

Ustawa z dnia 9 listopada 2018 r. o kołach gospodyń wiejskich (Dz.U. z 2018 r., poz. 2212) [www.prawo.sejm.gov.pl](http://prawo.sejm.gov.pl)- dostęp 14.12.2018 r. www.kolkarolnicze.pl.

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 5.06.2019

Do cytowania – For citation:

Olejniczak, W. (2019). Kobiety z obszarów nieurbanizowanych jako grupa społeczna funkcjonująca w kołach gospodyń wiejskich [Women from non-urbanized areas as a social group functioning in the wheels of rural housewives]. *Problemy Drobnych Gospodarstw Rolnych – Problems of Small Agricultural Holdings*, 1, 61–69. doi: <http://dx.doi.org/10.15576/PDGR/2019.1.61>